

Cilt/Volume 1, Sayı/Issue 1, Ocak/January 2019, ss. 141-149.
Geliş Tarihi–Received Date: 06.01.2019 Kabul Tarihi–Accepted Date: 15.01.2019

ÇEVİRİ MAKALESİ – TRANSLATION ARTICLE

ÖZBEKİSTAN'DAKİ BİR KAYA RESİM ALANININ YENİDEN YORUMLANMASI*

DOÇ. DR. FARHOD A. MAKSUDOV**

Çev. SELİM KARAGÖZ***

ÖZET

Bu makale, Güney Özbekistan'da geçen yüzyılın başlarında keşfedilen Zarautsay kaya resimlerinin yeni bir izahını sunmaktadır. Yazar, bölgedeki ilk çiftçiler olduklarını ileri sürdüğü, arazide uçları kıvrık ilkel çapalarla çalışan bir grup antropomorfik figürün üzerinde özellikle durmaktadır. Yeni yorumdan elde edilen sonuçların tartışıldığı makale, bu bölgedeki kaya resimlerinin belki de Orta Asya tarihindeki toplumsal cinsiyete dayanan en eski kıyafet ve işbölümü tasviri olabileceğine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zarautsay kaya resimleri, avcılık ve toplayıcılık, ilkel tarım, eski çapa, eski kıyafetler, iş bölümü

A NEW INTERPRETATION OF A ROCK-ART PAINTING AREA IN UZBEKISTAN

ABSTRACT

The article presents a new interpretation of the Zarautsay rock paintings found in South Uzbekistan at the beginning of the last century. In particular, the author focuses on one of the plots of anthropomorphic figures, which are treated as early farmers working in the field with primitive hoes, shown as bent tools in the hands of the figures. Conclusions derived from the new interpretation are discussed. The article also pays attention to the fact that, perhaps, this site has the earliest depiction of clothing and labor division based on gender in the history of Central Asia.

Keywords: Zarautsay rock paintings, hunting and gathering, primitive farming, primitive hoe, antique clothes, division of labor.

GİRİŞ

Geçen yüzyılın başında Güney Özbekistan'da keşfedilen Zarautsay (Zaraut Çayı) kaya resimleri, günümüzde Orta Asya eski resim sanatının en ünlü şaheserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Eşsiz Zarautsay kaya resimleri, keşfedildiği günden beri yerli ve yabancı birçok araştırmacının dikkatini çekmiş bu kültürel miras kalıntıları üzerinde araştırmalar yapılmış, çeşitli yorumlar getirilmiş, tarihlendirme üzerine yorumlar yapılmıştır. Bununla birlikte, literatür taramasının gösterdiği üzere, resimlerin tarihlendirmesini temelden etkileyen önemli konulardan bazıları bizim görüşümüze göre tartışmalıdır.

Zarautsay geçidinin sıralı kayalarının üzerinde bulunan resimler hakkında ilk bilgiler 1940'ların başlarında yayımlandı. Zarautsay'daki kaya nişleri, deniz seviyesinden 2000 metre yükseklikteki Kūhitang Dağlarında (Hisar dağ kolu güneybatı sırtı), Termez şehrinin 100 km kuzeybatısında, Surhanderya İlinin Şerabad (Şir-Abat) bölgesi toprakları içerisinde yer almaktadır. Bu kaya resimleri, geçen yüzyılın başlarında keşfedildi ancak detaylı

* Farhod A. Maksudov, “К новой трактовке наскальных росписей зараутсяя”, *O'zbekiston Arxeologiyasi*, No:2 (13), 2016, ss. 3-12.

** Doç Dr., Özbekistan İlimler Akademisi, Y. Gulomov Arkeolojisi Enstitüsü, E-mail: fmaksudov@yahoo.com.

*** Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: skaragoz24@gmail.com.

olarak ilk defa G.V. Parfenov tarafından, resimlerin kopyalarını yapıp kayıt altına alan A. Yu. Roginskaya (Roginskaya 1950) önderliğinde incelendi. Çeşitli tahminlere göre, bölgede üzerlerinde sayısız oranda fakat kötü korunmuş halde, genellikle bulanık noktalar şeklinde onlarca niş mevcuttur. İçlerinden en iyi korunmuş ve tanınmış, özellikleri ve tarihlendirilmeleri araştırmacılar tarafından ortaya konulmuş ana kısımlar Zaraut Kemer olarak bilinen kaya sayvanlarıdır.¹

2011'de, Özbekistan'ın koruma altındaki alanlarını tahkim etmek üzere yapılan çevresel keşif gezisinin bir parçası olarak, Zarautsay geçidini ziyaret ettik, birkaç kaya resimli oyuğu inceleyip fotoğrafladık. Çok derin olmayan bir mağara görünümünde olan Zaraut-Kemer Kaya sayvanı, dik bir uçurum üzerindeki geçidin girişinde, mevsimsel derenin yatağından yaklaşık 9 metre yükseklikte bulunmaktadır. Buranın yüksekliği 3-4 metre arasında, genişliği 3-5 metre arasında ve derinliği ise yaklaşık 3 metre kadardır. Mağaranın girişi doğu tarafındadır. Sayvanın iç duvarlarında çeşitli dönemlere ait çizimler ve yazılar bulunmaktadır. Bizim dikkat çekmek istediğimiz eski resimler, sayvanın kuzey ve batı duvarlarının üst kısımlarında yer almaktadır ve sarımsı-bej bir kireç tabakasının üzerine koyu kırmızı (aşıboyası) bir boyayla boyanmışlardır. Bu şekilleriyle tek renkli gölge duvar resimleri görüntüsü verirler. Üç figür alanın sınırlarını belli eden çizginin altında kalmıştır. Kenarlarda kalan bu şekiller yarı boyalıdır; bu, önce şekillerin (kontür olarak) çizildiğini ve daha sonra üzerinden boyayla geçildiğini gösteriyor. Daha önce yapılmış olan arkeolojik araştırmalarda, mağarada herhangi bir kültürel tabaka bulunamamıştı. Anlaşılan bu mağaranın ulaşılması zor bir konuma sahip olması ve boyutunun küçük olmasının burayı konut olarak kullanıma elverişsiz bir hale getirmesinden kaynaklanmaktadır.²

Zarautsay resimlerinde yer alan çizimlerin açıklamaları birçok defa yayımlandığından, biz burada çizimlerin ana detaylarını kısaca tartışacağız. Araştırmacılar, bu çizimlerde münhasıran toynaklı hayvan avı sahneleri temalı olduğuna inandıkları üç kompozisyonu tanımlarlar (Şekil 1, 2, 3, 4). Kuzey duvardaki bir kompozisyonda, insan biçiminde (antropomorfik) 19 figür ve muhtemelen büyük bir yaban öküzü olan iri cüsseli bir boğa görülmektedir (Şekil 1, 2). Burada iki tip antropomorfik figür göze çarpıyor. İlk tip, uzun ince vücutlu insan figürleridir. Her bir figürün belinde arkadan (veya yandan) kayışla bağlı, aşağı doğru sarkan uzun ince bir cisim görülüyor (Şekil 5). Bu tipte dört figür bulunmaktadır. Elleri ise gerilmiş yaylara benzeyen nesnelere çizilmiştir; kompozisyonda ayrıca bu "ince gövdeli adamlar"dan merkezi figür olan yabani boğanın olduğu yöne doğru "uçan" oklar görülmektedir. Ayrıca "ince gövdeli adamların" yüzlerinin boğaya doğru dönük olduğu ve boğanın etrafını çevreledikleri görülüyor. Bu figürler vahşi bir hayvanı avlayan avcılar olarak tanımlanmaktadır.

Asıl belirsiz olanlar, aşağı doğru genişleyen konik şeklindeki yağmurluk-pelerinli figürlerden oluşan ikinci tiptir. Her figürün "elinde" ya da "yandan bağlı" dik açı formunda ince bir nesne bulunmaktadır. Bu tipteki bazı figürlerin ellerindeki bu çubuk benzeri uzun nesnelere arka uçları, ayak konumlarından anlaşıldığı kadarıyla figürlerin arkalarından çıkıntı yapmıştır (Şekil 6). Sayıları 15 olan bu tipteki figürler kaya resimlerindeki antropomorfik şekillerin çoğunluğunu oluştururlar. Her iki tipin de bacakları ve kafaları aynı şekilde tasvir edilmiştir.

İkinci kompozisyon, büyük kafalarından yabani öküzler oldukları anlaşılan toynaklıların peşinden koşan mızraklıların olduğu bir av sahnesini göstermektedir (Şekil 7). Aşağıda, hayvanların paralelinde aynı yöne doğru koşan, türlerinin ne olduğu hala tartışma konusu olan başka üç hayvan resmi betimlenmektedir. Bir kısım araştırmacılar bunların ava yardım eden köpekler olduklarını öne sürerken; bazı araştırmacılar ise bunların ceylan olduğu görüşünü savunurlar. Bazı araştırmacılar hayvanlara, saplanmış "oklar" götürler.³ Kompozisyonda altı antropomorfik figür vardır. Figürlerden ikisi bizim sınıflandırmamıza göre birinci tipe aittir, yani gerilmiş yay tutan "ince uzun adamlar". Diğer dört figür ise araştırmacıların görüşüne göre yine pelerin tarzı bir kıyafet giyinmiş, ancak kollarını sallıyor gibi görünürler ve bu nedenle silüet biçimleri konik değil de yarım daire şeklindedir (Şekil 7). Fakat bize göre, burada çizilenler kılık değiştirmiş insanlar değil, gerçek kuşlardır. Oransal büyüklüklerine ve şekillerine bakıldığında, bunların büyük olasılıkla toy kuşu veya kanat çırpın leylekler olduğunu söyleyebiliriz. Biz bu tür figürleri şartlı olarak üçüncü tip antropomorfik figürler olarak belirledik.

¹ Aleksey P. Okladnikov, *Verhnepaleolitiçeskoye i Mezolitiçeskoye Vremya v Aziatskoy Çasti SSSR // Srednyaya Aziya v Epohu Kamnya i Bronzy*; M.-L., 1966; Aleksandr A. Formozov, *O Naskalnih İzobrazheniyah Zaraut-Kamara v Ushelye Zaraut-Say // SA*. 1966, №4; D. Kabirov, *Drevneyşaya Naskalnaya Jivopis Zarautsaya // Pervobitnoye İskusstvo*. Novosibirsk, 1976; Yakov Abramoviç Şer, *Petroglify Sredney i Tsentralnoy Azii*. M., 1980; Galina Fedorovna Korobkova, *Mezolit Sredney Azii i Kazahstana // Mezolit SSSR*. M., 1989; T. Ş. Şirinov M.M. Huzhanazarov, *Naskalnyye İzobrajeniya Uzbekistana // Bulletin of SCST of the Republic of Uzbekistan*. Tashkent, 1998, № 2.

² Formozov, agm, 1969; Korobkova, age, 1989.

³ Formozov, agm, s. 19.

Şekil.1. Zarautsay. Kompozisyon 1. (A. Yu. Roginskaya)

Şekil.2. Zarautsay. Kompozisyon 1. Çizim

Şekil 3. Zarautsay. Kompozisyon 2. (A.Yu. Roginskaya)

Şekil 4. Zarautsay. Kompozisyon 3. (A.Yu. Roginskaya)

Üçüncü kompozisyonda da toynaklı avındaki kişiler betimlenmiştir. Burada iki otobur hayvan, uzun ve burğu şeklindeki boynuzlarında dolayı burma boynuzlu keçi⁴ olarak tanımlanmaktadır (Şekil 4). Kaçan hayvanların arkasında, gerilmiş oklar tutan birinci tipte iki figür vardır. Kompozisyonda ayrıca farklı yaylardan çıktığı anlaşılan birkaç "uçan" ok da çizilmiştir.

Araştırmacılara göre, üç kompozisyon da, avcılarının (birinci tip) yay ve oklarla avlandığı av sahnelerini betimlemektedir. Özellikle, A.A. Formozov şu argümanları ileri sürüyor: Zarautsay resimlerinde fosil türler (ископаемые виды) bulunmamaktadır, yaylar ancak Mezolitik dönemlerde yaygınlık göstermiştir, geniş köklü üçgen ok uçları, Bronz Çağı'nda Özbekistan'ın güneyinde yaygın olarak gelişen tarım ve sığır yetiştiriciliği ile bağdaşmıyor. İşte bu kronolojik işaretler, araştırmacıların kaya resimlerini Neolitik-Kalkolitik Çağ'a tarihlenmesine salık vermiştir.⁵

Ancak iki türe ayrılmış olan antropomorfik figürlerin yorumlanması sorunu hala devam ediyor. Bu sorunları ayrı ayrı sıralayalım:

Tip 1 (Şekil 5). Bu sahnenin süreklilik avı sırasında vahşi hayvanları avlayan avcılar sahnesi olarak yorumlanması konusunda bir itiraz bulunmamakta. Birinci kompozisyonun sağ ve sol kısımlarındaki insan figürlerinin yönlerinin birbirlerine dönük olmalarından yola çıkarak bazı araştırmacılar, kaya resimlerini çizen tarihöncesi sanatçının, iki avcı grubunun avlanma mücadelesi sahnesini betimlediği görüşünü de ileri sürmüşlerdir.⁶ Avcıların kemerlerine bağlı olan nesnelere yorumu ilginçtir. Birçok araştırmacı, bunların avcılarının kemerlerine bağladıkları "sihirli kuyruklar" olduğuna inanmaktadır.⁷ Avcılığın başlıca geçim yollarından biri olduğu bazı münferit kabilelerin geleneklerinin etnografik tanımlarında bunun birçok paraleline rastlanabilir. Bu açıdan bakıldığında, bize göre mızrakların veya okların avcı kemerlerine bağlı olduğu varsayılabilir. Bu nesnelere ayrıca ok sadakları görmek de mantıklı olacaktır. Ancak sadak olmak için oldukça uzun ve şekilsiz durumdardır.

Tip 2 (Şekil 6). En ilginç ve gizemli olanı belki de ikinci tip "insanların" resimleridir. Bu resimler hakkında birçok hipotez öne sürülmüştür. Bazı araştırmacılar pelerinlerle gösterilen figürlerin avdaki kabilelerine yardım eden ataların ruhları olduklarını ve bu nedenle de önden gittiklerini ileri sürmüşlerdir. Arka tarafta ok ve yayları ile avcılar görülmektedir.⁸ Başka bir grup araştırmacı, bu sahnede avlarını korkutmak için büyük kuşların kılığında bürünmüş (toy kuşu, devekuşu v.b.) ellerinde bumeranglar, çingiraklar veya oklar bulunan avcılar görmüşlerdir.⁹

Ancak bize göre, bu güne kadarki tüm yorumlamalara rağmen, av sahnesi ile ikinci tür antropomorfik figürler arasındaki bağlantı hala ortaya konulamamıştır. Her şeyden önce; ikinci tür figürlerden hiçbirinin (pelerinli adamlar) ellerinde yay ve ok bulunmamaktadır. İkincisi; bu figürlerin hepsi daha önce de bazı araştırmacıların¹⁰ işaret ettiği üzere, çok sakın bir durumda tasvir edilmişlerdir ve hatta bazılarının "yüzleri" av sahnesine doğru değil, zıt doğrultuya bakmaktadır. Üçüncüsü; ilk iki kompozisyonla çağdaş ve aynı stilde çizilmiş olduğu kabul edilen sayvanın batı duvarında yer alan üçüncü kompozisyondaki avlanma sahnesinde ikinci türden hiçbir figür yoktur, burada sadece avlanan ilk tip figürleri görülmektedir. Dördüncü olarak; ikinci tipin bazı figürleri aşağıya eğilmiş gibi görülüyor ve gözleri sanki aşağı doğru odaklanmış gibidir. Son olarak; ikinci tipteki figürlerin pelerinlerinin altından "tutulmuş", dik açı şeklindeki nesnelere, ilkel çapaya çok benzemektedir (Şekil 6). İkinci tip Zarautsay figürlerinin ellerindeki nesnelere ağaçtan veya boynuzdan yapılmış çapalar, belki de hilal şeklindeki aletler olarak yorumlanması gerektiği görüşündeyiz.

Bütün bunlar, ikinci tip figürlerin av ve avlanma ile alakalarının olmadığını, ancak çapa tarımı ile uğraştıklarını, kompozisyondaki sayvanın baskın olduğunu ve sıra halinde durduklarını düşündürmektedir (Şekil 1). Bu yorum doğruysa, o zaman bölgedeki tarımın kökenine ve toplayıcı ekonomiden üretici ekonomi biçimine geçiş sürecine ilişkin düşüncelerimizin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Benzer formdaki ağaçtan ve hayvan boynuzlarından (boynuz kenarlarından) yapılan en eski çapa ve orak uçları, Avrasya'nın geniş topraklarındaki Neolitik yerleşimlerin arkeolojik kazılarında ve ayrıca Yakın Doğu'nun ilk çiftçilerinden edindiğimiz örneklerden bilinmektedir (Şekil 9, 10). Geyik boynuzundan yapılan kepeç çapalar Kıta Avrupası'nda yüksek kaliteli hammadde (silisyum) arayışında kullanılmış olabilir. Bununla birlikte, Zarautsay kaya resimlerindeki "çapalı" figürler yan yana durmakta ve bize göre tarladaki grup çalışmasını yansıtmaktadırlar.

⁴ Korobkova, *age*, s. 168.

⁵ Formozov, *agm*, s. 214-215.

⁶ M.M. Huzhanazarov, *Pamyatniki Naskalnogo İskusstva Uzbekistana i Problemy İh Menedjmenta // Voprosy Menedjmenta Pamyatnikov Kulturnogo Naslediya*. Almaty, 2011, s. 74.

⁷ Formozov, *agm* s. 19.

⁸ Formozov, *agm*, s. 216.

⁹ Huzhanazarov, *age*, s. 74.

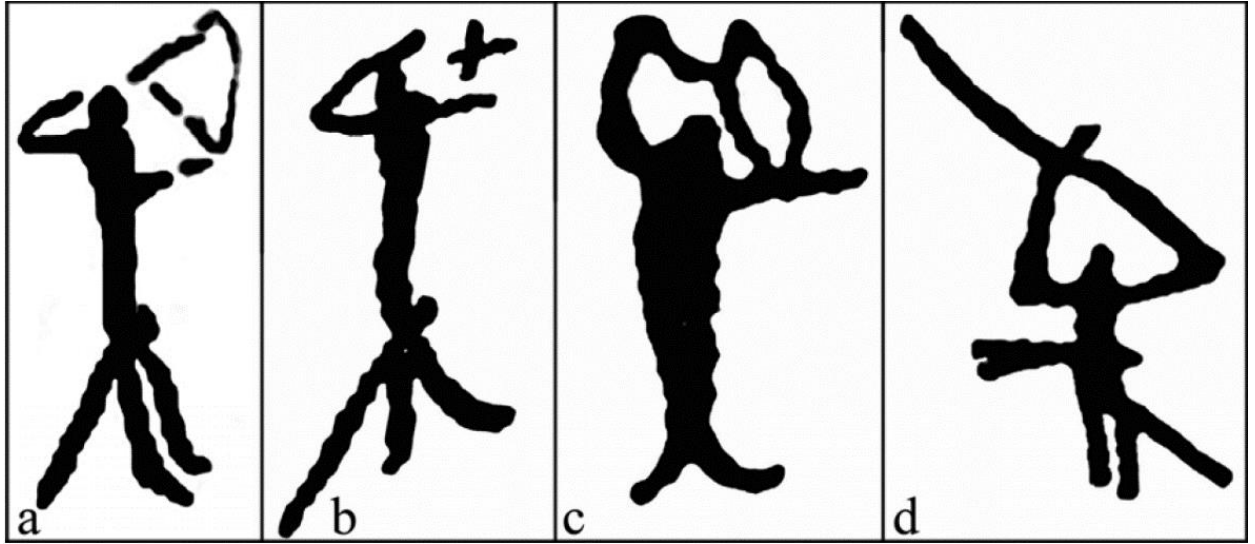
¹⁰ Okladnikov, *age*

ÖZBEKİSTAN'DAKİ BİR KAYA RESİM ALANININ YENİDEN YORUMLANMASI

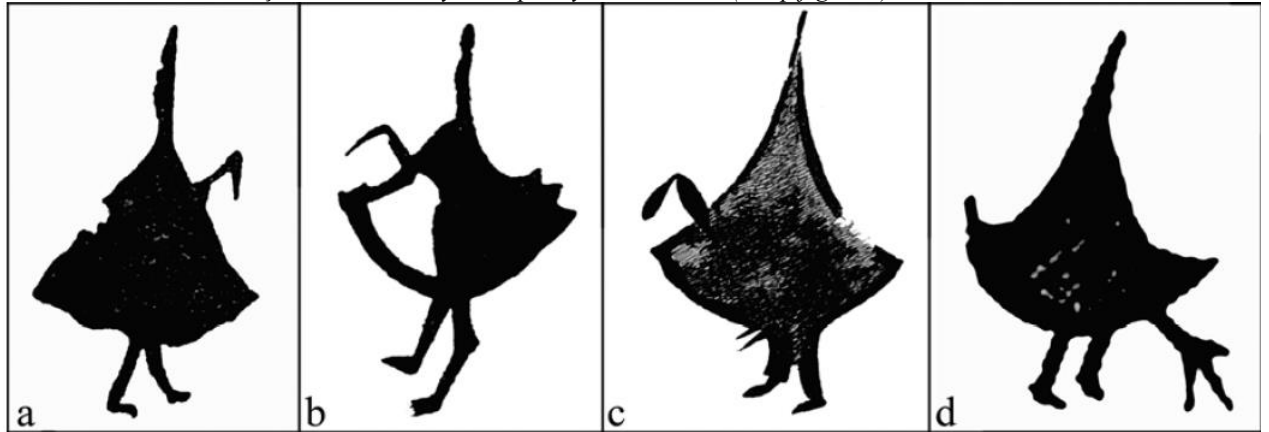
Güney Fergana'daki Ohna yerleşimi yakınlarında bulunan mağara resimlerinde, aynı yöne bakan iki insan figürü görülmektedir. Her iki figürün ellerinde uçları çatallı sapa göre dik açıyla bükülmüş uzun nesnelere sahiptir. Bu çizimleri keşfeden araştırmacıya göre, resmi yapan antik sanatçı, keçi hayvanının boynuzundan yapılan ilkel çapalarla toprağı işleyen kişileri resmetmektedir. (Şek. 8).¹¹

Paleocoğrafik araştırmalara göre, muhtemelen M.Ö. VIII.-VII. binlerde Orta Asya'da, Son Buzul Çağı'ndan sonra doğal çevre bölgesel olarak ısındığında ve iklim şartları istikrara kavuştuğunda, Atlantik Optimum denilen iklim ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, Anadolu ve Zagros'tan Hindistan ve Tibet'e kadar uzanan ekolojik alanların elverişli bölgelerinde yabancı otlar yaygın olarak dağılmıştır. Ön tarih kültür merkezlerinin araştırmaları, doğal ekolojik koşulların geliştiğini, toplayıcılığın gelişmesine katkıda bulunduğunu ve ilk aşamada aletlerin yardımı ile yabancı hububat hasadı yapıldığını göstermektedir. Bu meyanda, U. İ. İslamov'un araştırma yapılan coğrafik bölgedeki (Kühitang Dağ Sırtının doğu bayırları) Maçay Mezolitik mağaralarında ortaya çıkardığı malzeme oldukça ilginçtir. İslamov, burada Yakın Doğu'daki Holosen buluntularındaki kulpu çakmaktaşıdan astar (biçerdöver) bıçakları andıran çakmaktaşı yivli kemik aletler bulmuştur.¹²

Yoğun toplayıcılık ve hasat işleminin yaygınlaşması, giderek özel bakıma ihtiyaç duyan yabancı bitkilerin olduğu doğal alanların korunması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Böylece, insanların ihtiyaç duyduğu tahılların büyümesini engelleyen yabancı otlardan kurtulmak için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunun için insanlar, toplayıcı toplumların çok eski zamanlardan beri kök bitkilerini sökmek için kullandıkları kazma aletleri kullanmışlardır. Yani bu kazma aletleri (çubukları) zamanla yabancı otları temizlemek ve toprağı gevşetmek için kullanılmaya başlamıştır. Çok geçmeden insanlar, ana gövdenin kulpu, dal çıkıntısının ise kazma bölgesi olarak kullanıldığı ağaç dallarını ve geyik boynuzlarını kullanmaya başladılar. Bu çapalar yardımıyla insanlar, yoğun toplayıcılıktan ilkel tarıma doğru kademeli olarak ilerlemişlerdir (Şekil 9, 10). Anlaşılan, ilk Zarautsay kompozisyonunda antropomorfik figürlerin tuttıkları işte bu ilkel çapalardır.

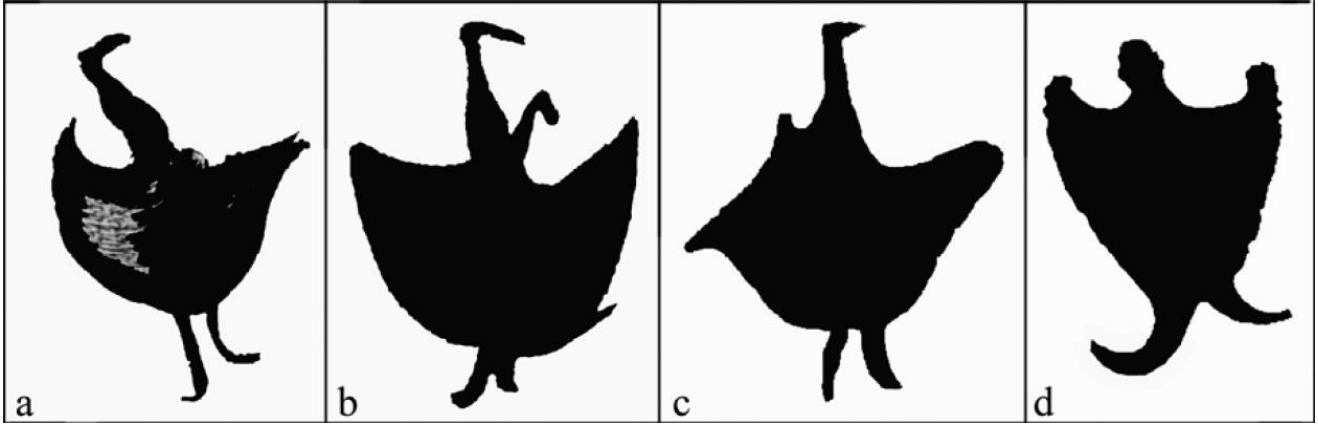

Şekil.5. Zarautsay. Kompozisyon 1. Avcılar (1. tip figürler)

¹¹ G.V. Şatskiy, *Risunki Na Kamne*. Taşkent, 1973, s.118-119.

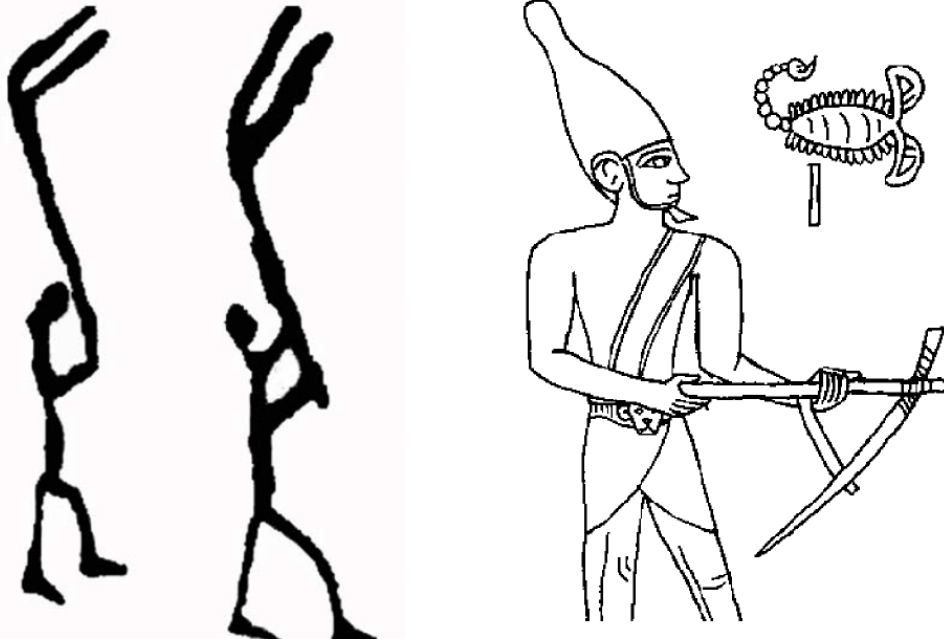
¹² U.İ. İslamov, *Peşera Maçay*. Taşkent, 1975.

Şekil.6. Zarautsay. Kompozisyon 1. Çiftçiler (2. tip figürler)

Şekil.7. Zarautsay. Kompozisyon 3. Kuşlar – leylekler, toy kuşları (3. tip figürler)

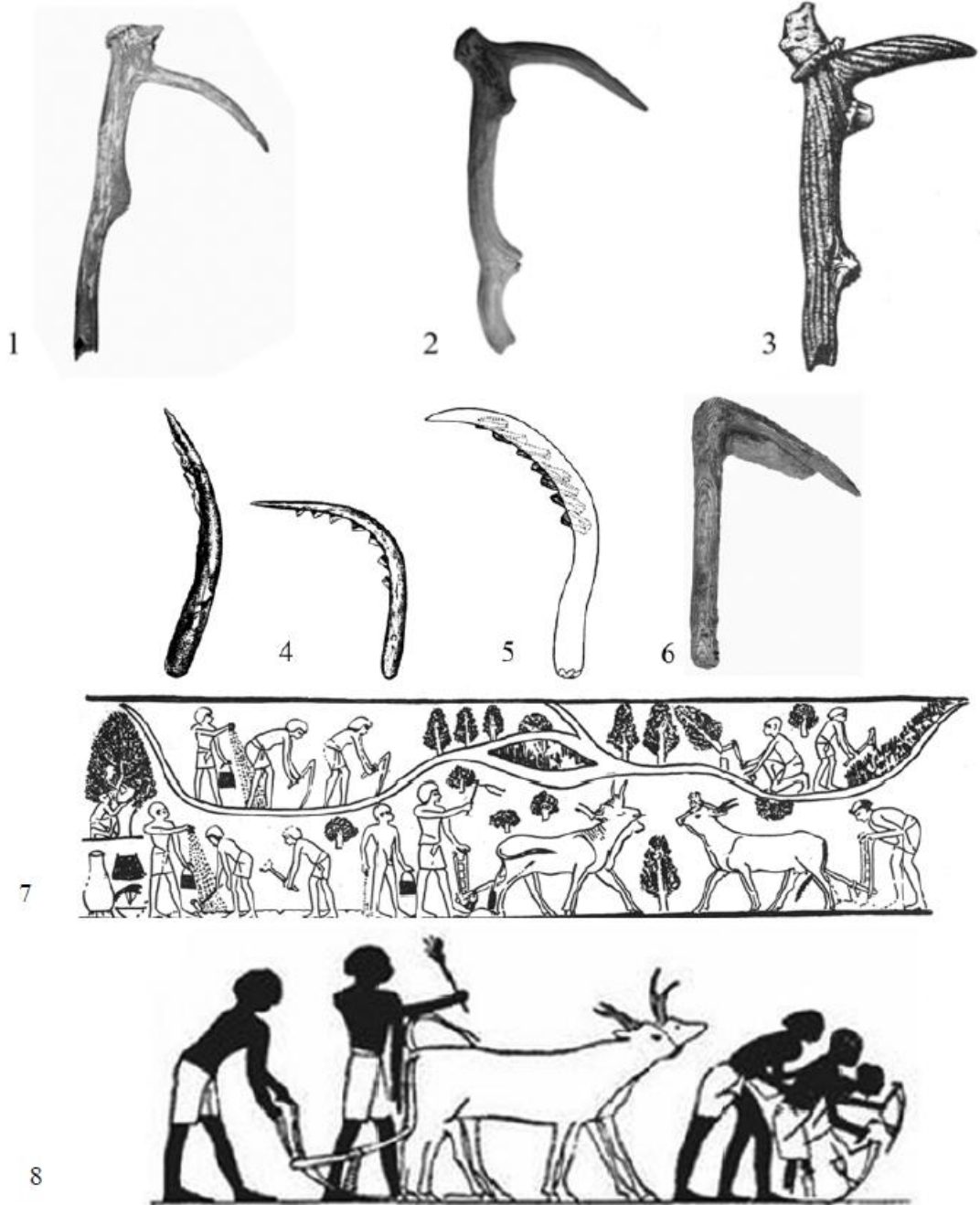
Yukarıda yaptığımız yorumlamaya dayanarak, Zarautsay kaya resimlerinin önemini, Orta Asya tarihinin en eski dönemleri kapsamında yeniden değerlendirmek mümkündür. Özellikle, kaya resimlerinin deniz seviyesinden 2000 metre yükseklikte bulunması, Yakın Doğu’da olduğu gibi Orta Asya’da da en erken tarım faaliyetlerinin dağ etekleri bölgelerinde başladığını göstermektedir. Buradaki, elverişli çevresel koşullar nedeniyle birçok bitki türü geniş çapta yaşam alanı bulmuş ve bu da toplayıcı toplumlara bölgeye çekmiştir. Kök bitkilerini çıkarmak için kazma çapalarının kullanılması ve kesici aletlerin yardımı ile hasat, toplamanın yoğunlaştırılması için bir itici güç görevi görmüştür. Toprağı gevşetme ve arazi kazma aleti (çapa) yardımı ile yabani otlardan temizleme sırasında edinilen tecrübe, ilerleyen dönemlerde vahşi bitkilerin toplayıcılığında uzmanlaşmış toplayıcı grupların düz alanlara inip ilkel tarıma başladıklarında çok işlerine yaramıştır. Toplayıcılığın yoğunlaşmasıyla birlikte, tahıl bitkilerinin şekilleri yavaş yavaş değişmiş ve ilkel kabilelerin yamaçlardan düzlük alanlara doğru hareket ettiklerinde ehlileştirilmiştir. Sulu tarımın başlamasıyla birlikte, çiftçilerin araç gereçleri de gelişme göstermiş; en ilkel formdaki aletler zamanla taş aletlere, çapalara ve oraklara dönüşmüştür.

Şekil.8. Fergana. Çapa ile tarım.
Erken Dönem Mağara Resimleri
Metal (?) (G. V. Şatski)

Şekil.9. Eski Mısır. Firavun
II. Akrep mührü ve elinde çapa tutan bir
adam. Hanedanlık öncesi dönem. M.Ö.
4000.

Eşit derecede önemli olan diğer konu ise insanların anlaşılabilir olumsuz hava koşullarından dolayı giydikleri pelerin şeklindeki kıyafetlerdir. Zarautsay, muhtemelen Orta Asya'da kıyafetlerin net bir biçimde betimlendiği en eski anıttır. Çizimlerden bu pelerinlerin hangi malzemeden yapıldığını çıkarmak zordur, ancak en azından şekillerini tanımlayabiliyoruz. Kıyafet kullanımının başlangıcı, insanlık tarihindeki en önemli hadiselerden biridir. Ancak insanoğlunun ilk ne zaman kıyafet giymeye başladığının arkeolojik kanıtı henüz mümkün görünmemektedir. Araştırmacılar farklı örnekleri öne sürerek çeşitli tarihler önermektedirler.

Şek. 10. 1,2,3 - İngiltere ve Belçika'dan en eski çapalar ve kazı aletleri, M.Ö. V-IV, 4,5,6 - Neolitik Tripoli ve İngiltere'nin en eski orakları; 7.8 - Eski Mısır'daki Neolitik çapa ile çalışanlar

Bu meseleye özgün bir çözüm genetik araştırmaları ile sunulmaktadır. Genetikçiler moleküler (genetik) tarihlendirme için vücut bitinin (*Pediculus humanus*) bir alt türünü teste tabii tutmuş ve 72.000 ± 42.000 tarihine ulaşmıştır. Bu alt türler 112 bin ila 32 bin yıl önce insan kıyafetine adapte olmuştur. Böylece, insanların aktif olarak kıyafet kullanımı, en erken tarihi alsak dahi Orta Paleolitik dönemde, yani çok da eski olmayan bir zaman diliminde başlamıştır.¹³

Arkeolojik buluntular, Doğu Avrupa'da Üst Paleolitik Dönemde dikişli pelerinlerin kullanılmış olduğunu göstermektedir. Sungir arkeolojik alanında (Vladimir yakınlarında), yaklaşık 23.000 yıl önce öldüğü düşünülen bir kişi bulundu. Yapılan incelemeler sonucunda burada bulunan kişinin güderiden ya da kürkten yapılmış kısa bir pelerin palto giydiği ve bunun kafasını da çevrelediği görülmüştür.¹⁴ 1991'de Alplerde, Avusturya ve İtalya arasındaki sınırda doğal yollarla mumyalanmış gövdesi bulunan ve Ötzi adı verilen Kalkolitik-Bronz Çağı avcısının da evcil koyun derisinden dikilen bir pelerin giydiği (5,300 yıl önce) tespit edilmiştir.¹⁵ Anlaşıldığına göre Zarautsay çiftçi toplayıcıları, çizimlerde görüldüğü üzere başlarına benzer kalın yağmurluklar (önlenden de birleşik) giyiyorlardı.

Erkeklerin avcılıkta, kadınların ise toplayıcılıkta daha başarılı oldukları ilkel dönemlerde, cinsiyete göre iş bölümünün mevcut olduğu bilinmektedir. Muhtemelen, Zarautsay resimlerini çizen sanatçı, iki farklı tip figür çizerek öncelikle toplumundaki cinsiyet rollerindeki farklılıkları ortaya koymak istemiştir. Bu, Zarautsay mağara resimlerini sadece Özbekistan için değil, çok daha geniş bir coğrafya için en önemli miraslardan biri konumuna yerleştirmiştir.

Bilim adamları arasında Zarautsay resimlerinin tarihlenmesiyle ilgili herhangi bir fikir birliği yoktur ancak birçoğu Holosen, yani Mezolitik-Neolitik döneminin kabul edilebilir olduğu konusunda hemfikirdir. Yeni yorumu temel alarak, Orta Asya'nın güney bölgelerine küresel Holosen ısınması ulaştığı dönemde, toplayıcılığın yoğunlaşması ile birlikte ilkel tarıma kademeli geçiş ve bazı kronolojik işaretler, bu resimleri M.Ö. VII-V binler arasına tarihlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- BADER, N. O., *Razdel O Sungirskih Pogrebeniyah // Paleolit SSSR. M., 1984.*
 FORMOZOV, A. A., *O Naskalnih İzobrazheniyah Zaraut-Kamara v Ushelye Zaraut-Say // SA. 1966, №4.*
 HUZHANAZARO, M. M., *Pamyatniki Naskalnogo İskusstva Uzbekistana i Problemy İh Menedjmenta // Voprosy Menedjmenta Pamyatnikov Kulturnogo Naslediya. Almaty, 2011.*
 İSLAMOV, U. İ., *Peşera Maçay. Taşkent, 1975.*
 KABİROV, D., *Drevneyşaya Naskalnaya Jivopis Zarautsaya // Pervobitnoye İskusstvo. Novosibirsk, 1976.*
 KİTTLER, et al., *Molecular Evolution of Pediculus Humanus and the Origin of Clothing // Current Biology, 2003. Vol. 13.*
 KOROBKOVA, G. F., *Mezolit Sredney Azii i Kazahstana // Mezolit SSSR. M., 1989.*
 NİALL, J. O'Sullivan, Matthew D. Teasdale, Valeria Mattiangeli, Frank Maixner, Ron Pinhasi, Daniel G. Bradley & Albert Zink, *A Whole Mitochondria Analysis of the Tyrolean Iceman's Leather Provides Insights Into the Animal Sources of Copper Age Clothing // Nature – Scientific Reports, 2016.*
 OKLADNİKOV, A. P. *Verhnepaleolitiçeskoye i Mezolitiçeskoye Vremya v Aziatskoy Çasti SSSR // Srednyaya Aziya v Epohu Kamnya i Bronzy. M.-L., 1966.*
 ROGİNSKAYA, A. Yu., *Zarautsay: Zapiski Hudozjnika. M.-L., 1950.*
 ŞATSKİY, G. V., *Risunki Na Kamne. Taşkent, 1973.*
 ŞER, Ya. A., *Petroglify Sredney i Tsentralnoy Azii. M., 1980.*
 ŞİRİNOV, T. SH., Huzhanazarov M. M., *Naskalnyye İzobrajeniya Uzbekistana // Bulletin Of SCST Of The Republic of Uzbekistan. Tashkent, 1998, № 2.*

¹³ Kittler vd., *Molecular Evolution of Pediculus humanus and the Origin of Clothing // Current Biology, 2003. Vol. 13., s. 1414.*

¹⁴ N.O. Bader, *Razdel O Sungirskih Pogrebeniyah // Paleolit SSSR. M., 1984., s. 233.*

¹⁵ Niall J. O'Sullivan vd., *A Whole Mitochondria Analysis of the Tyrolean Iceman's Leather Provides Insights Into the Animal Sources of Copper Age Clothing // Nature – Scientific Reports, 2016, s. 2.*